

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

KAHJUDE VÄHENDAMISE TEENUSTE KÜLASTAJATE PROFIIL NING RISKIKÄITUMINE

Esmakülastajate analüüs 2014

Maris Salekešin

Tallinn 2015

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. METOODIKA.....	3
3. TULEMUSED JA ARUTELU.....	4
Sotsiaaldemograafilised näitajad.....	4
Narkootikumide süstimine.....	4
Kokkupuude teenustega.....	6
4. KOKKUVÕTE.....	8

SISSEJUHATUS

Süstlavahetuspunktid (edaspidi SVP) on teenust pakkunud Eestis aastast 1997. Viimase kümneni jooksul on teenust jõudsalt laiendatud. Kui 2002. aastal oli kokku 13 SVP-d, siis 2014. aastal pakkus teenust 37 SVP-d (13 statsionaari ning 24 väljatöö punkti). Teenused on kättesaadavad Tallinnas ja selle lähiümbruses, Kirde-Eestis ning Kesk-Eestis.

METOODIKA

Süstlavahetuspunktides (SVP) on alates 2003. aastast teostatud esma- ja korduvkülastajate küsitlemist, kirjeldamaks süstlavahetuse ja nõustamise teenust kasutavate süstivate narkomaanide sotsiaal-demograafilist tausta ning süstimise- ja seksuaalkäitumisega seotud riskikäitumist.

2011.a. kaasajastati SVP-de esmakülastajate ankeeti, mille käigus muudeti kogutavate andmete koosseisu. Muuhulgas lisati küsimusi erinevate ainete tarbimise, süstimisega seotud riskikäitumise, teenustega kokkupuutumise kohta. 2012.a. algusest alustati andmete kogumist uute ankeetidega. SVP-de töötajatele koostati esmakülastajate küsitlemise juhend.

2014.a. jooksul teostati süstlavahetuse infosüsteemi (edaspidi SVIS) arendustöid, mille käigus muudeti külastajate andmete kogumine elektrooniliseks. Alates 1.07.2014 võeti kasutusele statistika- ning laoandmebaasi moodul, mis võimaldab teha kokkuvõtteid ning aruandeid teenuse osutamise kohta; nõustamisteenuse moodul ning uuendati esma- ja korduvkülastajatelt kogutavate andmete koosseisu. Sellest ajast alates ei koguta esma- ning korduvkülastajate kohta andmeid enam paberkandjal, vaid elektrooniliselt.

Analüüsis kasutatud andmed on kogutud juuli-detsember 2014.a, uuendatud infosüsteemi kaudu. Võrdluses varasemate aastatega tuleb olla ettevaatlik, sest analüüsis on kasutatud vaid teise poolaasta andmeid. Kuna uue süsteemi kasutusele võtmisega on esinenud erinevaid tõrkeid, on analüüsis kasutatud andmed olla puudulikud (osade külastajate kohta ei ole üldse andmeid ning osade kohta vaid teatud andmed) . Külastajate andmete kogumist pidid teostama kõik organisatsioonid (n=9), kellel oli antud perioodil Tervise Arengu Instituudiga kehtiv leping kahjude vähendamise teenuste osutamiseks.

TULEMUSED ja ARUTELU

Perioodil juuli-detsember registreeriti SVIS's, kõikides SVP'des kokku, 331 esmakülastajat, kellest 235 andmed sisestati SVISi. Kõikidest esmakülastajatest 71%-l (n=235) on sisestatud sugu. Rohkem soovitud andmeid on sisestatud vaid 48% (n=160) esmakülastaja kohta.

57% (n=189) esmakülastustest registreeriti Ida-Virumaa, 39% (n=129) Tallinna/Harjumaa ning 4% (n=13) Kesk-Eesti kahjude vähendamise teenuseid pakkuvates keskustes.

Sotsiaaldemograafilised näitajad

Võrreldes 2006-2009 aastaga, mil SVP'de esmakülastajate keskmine vanus oli 24,3 aastat, on viimasel paaril aastal esmakülastajate vanus kasvanud. 2013.a. oli esmakülastajate keskmine vanus 28 aastat ja 2014.a. 29 aastat.

Kõige nooremad esmakülastajad olid Ida-Virumaal, keskmise vanusega 28 aastat (n=155), Tallinnas/Harjumaal 32 aastat (n=33) ning Kesk-Eestis 33 aastat (n=10). Kuna Tallinn/Harjumaa esmakülastajate vanus oli märgitud vähem kui kolmandiku esmakülastajate kohta, ei pruugi see näidata tegelikku esmakülastajate keskmist vanust selles piirkonnas.

Kolmandik (31%) esmakülastajatest oli vanuses 18-24 eluaastat. Kõige noorem oli 15-aastane ning kõige vanem 66-aastane. Kokku registreeriti 9 alaealist esmakülastajat, kes kõik olid kahjude vähendamise teenuseid pakkuvaid asutusi külastanud Ida-Virumaal. SVP'sid külastanud alaealised võib rohkem olla, sest paljude esmakülastajate kohta ei ole vanust märgitud.

Nagu ka varasematel aastatel, on suurem osa esmakülastajatest mehed (74%) ning vähem on naisi (26%). 36% valimisse sattunud naistest oli vanuses 18-24 aastat, samas vanuserühmas oli kõige rohkem ka meessoost külastajaid (29%). 32% esmakülastajatest väitis, et käib töö. 40% (n=65) väitis, et on elu jooksul vähemalt korra viibinud vanglas/arestimajas.

Peamiselt on SVP esmakülastajad vene rahvusest (88%), eestlaseid oli 11%. 46-l kliendil (viiendik valimist) oli vastatud ravikindlustuse küsimusele. Neist 63% (n=29) olid ravikindlustatud, 35% (n=16) puudus ravikindlustus ning üks inimene ei osanud öelda, kas ta oli ravikindlustatud või mitte.

Narkootikumide tarvitamine ja sellega seotud riskikäitumine

Esimest korda tarvitati mõnda narkootilist või psühhotroopset ainet keskmiselt 18-aastaselt (vahemikus 10-30 aastat). 18% oli neid, kes tarvitasid mõnda narkootikumi esimest korda 15-aastaselt või nooremalt. Keskmiselt alustati narkootikumide süstimisega 21-aastaselt (vahemikus 13-35 aastat). 8% oli neid, kes alustasid süstimisega 15-aastaselt või nooremalt.

63% (n=100) esmakülastajatest väitis, et on viimase 4 nädala jooksul süstinud amfetamiini, 31% (n=50) fentanüüli ning 6% (n=10) teisi opiaate. Peamine süstitav aine erines piirkondlikult. Kui Ida-Virumaal (66%, n=84) ja Kesk-Eestis (80%, n=4) oli selleks peamiselt

amfetamiin, siis Tallinnas/Harjumaal süstiti viimase 4 nädala jooksul peamiselt fentanüüli (52%, n=14) (Tabel 1).

Tabel 1. Peamise süstiva aine tarbimine piirkonniti (%).

	Fentanüül (%)	Amfetamiin (%)	Muu opiaat (%)
Kogu Eesti (n=160)	31	63	6
Tallinn (n=27)	52	44	4
Ida-Virumaa (n=128)	27	66	7
Muu Eesti (n=5)	20	80	0

Esmakülastajate keskmine süstimise staaž oli 7 aastat, varieerudes alla ühe aasta kuni 31 aastani. Tallinna/Harjumaal esmakülastajate keskmine süstimise staaž oli 11, Ida-Virumaal 6 ning teistes piirkondades 4 aastat. Võrdluseks 2013.a. samad näitajad: Tallinna/Harjumaal 4, Ida-Virumaal 6 ning mujal Eestis 4 aastat. Suur erinevus Tallinna/Harjumaal esmakülastajate süstimise staažis kahel aastal võib olla tingitud andmekogumisel tehtud vigadest või väikese valimi mõjutustest. Kolmandiku esmakülastajate keskmine süstimisstaaž oli kuni 2 aastat. Kuni kahe aastase süstimisstaažiga esmakülastajate seas oli kõige enam 18-24-aastaseid (68%). 54% (n=87) valimisse sattunutest olid süstimisstaažiga 6 või rohkem aastat, 75% (n=65) neist olid 30 aastased või vanemad.

Esmakülastajate seas on kõige rohkem neid, kes süstivad mõned korrad nädalas (41%). Süstimisstaažiga süstimise sagedus tõuseb (Tabel 2). Süstimissageduses ei ole varasemate aastatega võrreldes erilisi muutuseid toimunud.

Tabel 2. Süstimise sagedus lähtuvalt süstimise staažist (%).

	Staaž (aastat)		
	0-2 (n=46)	3-5 (n=26)	≥6 (n=86)
Mitu korda päevas	13	8	21
Kord päevas	11	38	37
Mõned korrad nädalas	52	46	34
Harvem	24	8	8

Nagu varasematel aastatel, oli ka 2014.a. opioidide tarbijate süstimissagedus suurem kui amfetamiinitarbijatel (Tabel 3).

Tabel 3. Süstimise sagedus ainete lõikes (%).

Aine	Sagedus (%)			
	Mitu korda päevas	Kord päevas	Mõned korrad nädalas	Harvem
Fentanüül (n=50)	30	42	26	2
Amfetamiin (n=99)	11	23	50	16
Muu opiaat (n=10)	0	40	30	30

42% (n=99) esmakülastajatest väitis, et süstivad ainult ühte ainet. 33% tarbis (süstides ja muul viisil) lisaks peamisele ainele veel ühte ainet, 19% kahte ainet ning 6% tarbis lisaks peamisele ainele veel 3-5 erinevat ainet. Peamisele ainele tarbitakse lisaks kõige rohkem kanepit (n=54).

SVP esmakülastajad said süstlaid peamiselt teistelt narkomaanidelt (37%) ning kahjude vähendamise teenuse väljatöötajatelt (19%). 16% vastanutest väitis, et süstis viimase 4 nädalal eelnevalt kellegi teise poolt kasutatud süstlaga.

Tabel 4. Peamised süstalde saamise kohad viimase 4 nädala jooksul

	%* (n)
Apteek	12 (29)
SVP	10 (23)
Väljatöö	19 (45)
Teised narkomaanid	37 (87)
Diiler	13 (30)

*Võimalik oli valida mitu vastusevarianti

25% (n=39) vastajatest väitis, et on elu jooksul kogunud üledoosi.

Riskikäitumine seksuaalsuhetes

Esmakülastajatest 39% (n=62) ei mäletanud, mitme inimesega nad viimase 12 kuu jooksul vahekorras olid olnud. 33% (n=53) väitis, et neil oli viimase aasta jooksul üks seksuaalpartner, 11%-l kaks partnerit ning 13%-l kolm või rohkem seksuaalpartnerit. 27% (n=41) vastanutest väitis, et kasutasid iga kord kondoomi viimase 12 kuu jooksul juhupartneriga vahekorras olles. 14% (n=21) väitis, et ei kasutanud kordagi kondoomi viimase 12 kuu jooksul juhupartneriga vahekorras olles.

Kokkupuude HIVi ja narkomaaniaravi teenustega

18% (n=15) väitis, et ei ole kordagi HIV suhtes testitud, 2% ei mäleta, kas nad on HIV suhtes testitud. 25% (n=5) <2 aastase süstimise staažiga ei olnud ennast testinud HIV suhtes.

62% (n=41) nendest, kes väitsid, et on elu jooksul HIV suhtes testitud (n=66), on enda sõnul HIV positiivsed.

HIVi nakatunute osakaal tõuseb süstimisstaaži suurenemisega – pikema süstimisstaažiga külastajate seas on rohkem HIVi nakatunuid (Tabel 6).

Tabel 5. HIV-staatuse ja süstimise staaž.

HIV-staatuse	Staaž (aastat) (%)		
	0-2	3-5	≥6
Positiivne (n=41)	2	10	88
Negatiivne (n=21)	57	14	29

89% (n=34) neist, kes on enda sõnul HIV-positiivsed, said hetkel ARV ravi.

Esmakülastajatelt uuriti, milliste nõustamise ja ravi teenustega nad olid kokku puutunud (Tabel 6). Kõige sagedamini olid esmakülastajad kokku puutunud psühholoogilise nõustamise teenusega.

Tabel 6. Kokkupuude teenustega.

	%* (n)
Metadoonravi (võõrutus/asendus)	14 (34)
Mittefarmakoloogiline ravi	5 (12)
Psühholoogiline nõustamine	29 (69)
Eneseabi/kogemusnõustamine	8 (19)
Võlanõustamine	7 (17)

*Võimalik oli valida mitu vastusevarianti

KOKKUVÕTE

Alates 2014. aastast kogutakse kahjude vähendamise teenuse esma- ja korduvkülastajate infot veebipõhise süstlavahetuse infosüsteemi (SVIS) kaudu. Andmete paber kandjal kogumisest SVISile ülemineku tõttu on andmete kogumine olnud ebatäielik. Käesolev raport kajastab 2014. aasta teises pooles kogutud 235 esmakülastaja andmeid (71% kõigist selle perioodi esmakülastajatest). Seega tuleb andmete üldistamisel kõigile esmakülastajatele olla ettevaatlik. Sellest hoolimata võib antud andmete põhjal ning võrdluses viimase paari aasta SVP esmakülastajate andmetega välja tuua mitmeid sarnasusi.

- SVIS andmete analüüsimise põhjal välja tuua, et narkootikumide süstivate inimeste keskmine vanus kasvab. Kui 2009.a. oli esmakülastajate keskmine vanus 24 aastat, siis 2014.a. oli see 29.a.
- Sarnaselt 2013.a., olid ka 2014.a. kolmandik SVP-de esmakülastajatest noored, 18-24-aastased (31%) ning lühikese süstimisstaaziga, kuni 2 aastat. Samas:
- 54% (n=87) esmakülastajatest olid süstimisstaaziga 6 või rohkem aastat, nendest omakorda 75% (n=65) olid 30-aastased või vanemad.
- Alla viiendiku (16%) esmakülastajatest oli end viimasel 4 nädalal süstinud eelnevalt kellegi teise poolt kasutatud süstlaga. 2009. aastal oli sama näitaja 30%. Seega narkootikumide kasutamisega seotud riskeeriv käitumine süstlavahetuse esmakülastajate seas on nende andmete põhjal vähenenud. Riskikäitumine seksuaalsuhetes on sage – vaid kolmandik kasutas viimasel 12 kuul juhusuhetes alati kondoomi (2013.a. oli sama näitaja 17%).